

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

України). Особа, яка не знала й не могла знати про перешкоди до реєстрації шлюбу, має право на

аліменти згідно зі статтями 75, 84, 86 і 88 СК України (п. 3 ч. 1 ст. 46 СК України).

Список літератури: 1. Відомості Верховної Ради України.

ОБЩИЕ УСЛОВИЯ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ СОДЕРЖАНИЯ В БРАКЕ И ПОСЛЕ ЕГО РАСТОРЖЕНИЯ

Новохатская Я. В.

В статье анализируется правовое регулирование отношений по содержанию в браке и после его расторжения. Основное внимание уделяется общим условиям предоставления содержания супругу.

Ключевые слова: супруги, права и обязанности супругов, права и обязанности по содержанию, содержание.

GENERAL STIPULATIONS OF SUPPORT IN MARRIAGE AND AFTER IT'S DISSOLUTION Novokhatska Ia. V.

The legal regulation of support relations in marriage and after its dissolution is analyzed in the article. The main attention is paid to general stipulations of spouse's support.

Key words: spouses, spouses' rights and obligations, support rights and obligations, support.

Надійшла до редакції 14. 11. 2012 р.

УДК 347.472 (477)

А. М. Ісаєв,
канд. юрид. наук, доцент
Національний університет
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»,
м. Харків

ІНСТИТУТ ДАРУВАННЯ: ДОГОВІРНА І НЕДОГОВІРНА КОНЦЕПЦІЇ

У статті досліджуються основні характеристики договірної й недоговірної концепції інституту дарування. Розглянуто підстави і критерії, за якими дарування тлумачилося як договір або односторонній правочин. Зроблено висновок про договірну природу дарування з огляду на сутнісні ознаки цього інституту.

Ключові слова: договірна й недоговірна концепції дарування, воля і волевиявлення в договорі дарування.

Природа відносин дарування має складний і суперечливий характер і залишається дискусійним питанням науки цивільного

права. Для його з'ясування необхідно звернутися до першоджерел, від яких бере початок безвідплатна передача майна у

власність. Певні пропозиції щодо кваліфікації відносин дарування науковцями вже висловлені. Проаналізуємо, яким же шляхом ішли вчені-цивілісти, досліджуючи природу останніх. Історія науково-теоретичної думки свідчить, що вирішальну роль стосовно встановлення наявності договірних відносин правники різних часів віддавали волі й волевиявленню сторін. Цілком виправданою вважаємо точку зору, згідно з якою договір становить собою узгоджене волевиявлення декількох сторін щодо певного об'єкта, спрямоване на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Але складність і внутрішня суперечливість суспільних відносин, що лежать у підґрунті дарування, позбавляють визначеності й упевненості під час його правової характеристики. Отже, зазначимо, що процес пізнання цього інституту ніколи не припинявся, а зміни в законодавстві спонукають науку до активізації досліджень у цьому напрямку.

Указаною проблематикою займалися такі видатні юристи минулого, як Г. Ф. Шершеневич, Д. І. Мейєр, К. П. Побєдоносцев та ін. Пізніше О. С. Йоффе і Ю. К. Толстой досліджували її за радянських часів. Серед сучасних науковців це питання висвітлюють М. І. Брагінський, В. В. Вітрянський, І. В. Єлісеєва,

О. Ю. Кабалкін, О. О. Ерделевський в Росії; О. В. Дзера, В. В. Хухулін, А. М. Домбругова, Г. В. Лаптун та інші – в Україні. Вивчення праць указаних науковців свідчить про складність і неоднозначність правовідносин дарування.

Дослідження й аналіз точок зору, а також концепцій, розроблених на їх підставі, допоможе з'ясувати сутність розглядуваного правочину, визначити роль, яку відіграють воля й волевиявлення сторін для юридичної кваліфікації дарування, що і є безпосередньою метою даної публікації. У свою чергу, вивчення названих проблем послужить базою для подальшого вдосконалення вітчизняного цивільного законодавства, що є перспективною метою статті.

Розкриваючи взаємозв'язок волі, волевиявлення і природи відносин дарування, зауважимо, що в науці цивільного права сформувалися 2 принципово відмінні концепції, відповідно до яких інститут дарування визнається договором або окремою підставою набуття права власності.

Серед прихильників першої – договірної були в різні часи: Г. Ф. Шершеневич, О. С. Йоффе, Ю. К. Толстой, О. Л. Маковський та інші цивілісти. Теза, що дарування є договором, в цілому аргументується потребою й наяв-

істю узгодженого волевиявлення обох сторін у правовідносинах дарування [3, с. 135].

Представниками іншої позиції (недоговорної) є К. П. Побєдоносцев, В. В. Хахулін, частково Д. І. Мейєр за умови передачі дару, якщо бракує попередньої домовленості сторін про таке. Не приділяючи занадто уваги характеристикі волі сторін, свої міркування вони виводили з беззобов'язальності відносин дарування.

Розглянемо в першу чергу *договірну концепцію* дарування, яка в цивільному праві не є новою. У її розробку зроблено значний внесок ще на початку ХХ ст. Редакційною комісією по підготовці проекту Цивільного Уложення Російської імперії, якою було розглянуто декілька точок зору на природу дарування. Свої висновки науковці обґрунтували виходячи з аналізу юридичних дій, що становлять підвалини відносин дарування. При цьому основна увага приділялася моменту прийняття майна обдаровуваним і визначеності його згоди на отримання останнього. Інакше кажучи, принципово необхідно було виявити вольову спрямованість цієї особи на прийняття або неприйняття дару, за умов його безпосередньої передачі.

Наголошувалося на тому, що у випадках, коли дарування відбувається за консенсуальною моделлю (тобто в разі видачі да-

рувальником письмового зобов'язання про відчуження свого майна на користь обдаровуваного), договір не може бути дійсним, бо бракує згоди обдаровуваного щодо прийняття дару. Це пов'язано з тим, що зобов'язання щодо його передачі (як і договори взагалі) засновано на згоді обох сторін. Відносини ж між ними характеризується етичними й особистісними ознаками. З огляду на це обдарований не може бути байдужим до того, хто саме, з яких спонукань і з якою метою має намір передати дар. Так само і предмет дару не завжди зумовлює вигідне положення обдаровуваного, а деколи може навіть спричинити йому збитки. Якщо взяти до уваги факт покладення законодавцем певних обов'язків на обдаровуваного (наприклад, за певних обставин обов'язок про повернення дару особі, яка безоплатно передала майно), можемо зробити висновок, що дарування не може здійснюватися без урахування волі обдаровуваного щодо прийняття дару [2, с. 291, 292].

Таким чином, за першою концепцією прийняття дару (волевиявлення обдаровуваного, що свідчить про згоду й бажання його отримати) впливає із самої суті дарування. А якщо воно не може бути без взаємної згоди сторін, то це і є договір, бо згода 2-х або декількох осіб про набут-

тя, зміну чи припинення прав визнається саме таким правочином. Тобто дарування визнається договором з урахуванням такої універсальної його ознаки, як взаємна згода сторін щодо предмета й інших умов правочину.

Як уже відзначалось, існує і друга – *недоговірна концепція дарування*. Засади вказаної концепції виявляються ще в римському праві, за яким дарування (*donatio*) не визнавалося юридичною дією взагалі й було лише підставою (*causa*) для здійснення майново-правового акта будь-якого виду. Отже, дарування мало місце лише там, де подібний акт здійснювався *d-nis causa* (з метою безвідплатного збагачення), а юридичною дією воно стає лише за законом Константина [1, с. 98, 99].

Недоговірна концепція мала подальший розвиток, бо підкреслювала специфічний характер дарування. Д. І. Мейєр стверджував, що за таким договором сторона (чи сторони) отримують право на чужу дію; якщо ж одна особа передає в дар іншій майно без попередньої домовленості, має місце ситуація, де обдарований отримує не право на чужу дію, а право власності. Виходячи із цього вчений визнавав цю передачу дару самостійною підставою виникнення права власності, а не договором [4, с. 193, 194]. К. П. Побєдоносцев

теж вважав дарування способом набуття права власності з урахуванням того, що воно зумовлює перенесення права власності від однієї особи до іншої в момент досягнення згоди між ними [5, с. 371, 372, 376]. І це дійсно має місце, коли дар передається обдаровуваному без попередньої домовленості. Тобто ці науковці, ведучи мову про неможливість визнання дарування договором, наголошували на тому, що бракує зобов'язального зв'язку, який зазвичай існує між сторонами правочину.

Брак такого зобов'язання, як правовідношення, де суб'єктивному праву кредитора відповідає юридичний обов'язок боржника, пов'язано із самою природою дарування як дії, в цілому невласливої людині. Дарувальник, з раціоналістичної точки зору, опиняється у не вигідному становищі через зменшення власної майнової маси, а обдарований, навпаки, набуває блага без здійснення якихось витрат. Не є важливим, які саме мотиви спонукають дарувальника передати дар, а вагомим є його свідоме ставлення до того факту, що за рахунок зменшення його майна, відбувається збільшення майна обдарованого, хоча зустрічної компенсації і бракує. У такій ситуації дарувальник, який, не будучи зобов'язаним (адже примусити особу до відчуження своєї

власності не може ніхто, окрім її самої або суду), передає дар, а обдарований, не маючи права вимоги останнього, (адже немає попередньої домовленості про це), приймає його.

Можемо зробити висновок, що недоговірна концепція дарування ґрунтується на визнанні тотожними таких явищ, як договір і договірне зобов'язання: немає договірного зобов'язання – немає й договору як такого. Разом із тим ці явища хоча й тісно пов'язані, але не є тотожними. Договір – це підстава виникнення зобов'язання, про що йдеться в ч. 2 ст. 509 та п. 1 ч. 2 ст. 11 ЦК України. І тільки там, де на базі договору як юридичного факту виникає договірне зобов'язання, можна вести мову про договір-правовідношення як про явище, тотожне договірному зобов'язанню.

Компромісом у суперечностях договірної й недоговірної концепцій і їх певним синтезованим витоком є позиція цивілістів, які стверджують, що *договір дарування не завжди має зобов'язальний характер*. Прикладом такої точки зору є вчення про дарування як про речовий договір [6,

с. 26-28]. Найбільш послідовно функціонування речового договору обґрунтовує російський цивіліст М. І. Брагинський. Учений зазначає, що договір, за яким дар передається обдаровуваному без попередньої домовленості, відрізняється від договору консенсуального – зобов'язання про передачу дару в майбутньому й не тільки з моменту його укладення а й тому, що він взагалі не породжує зобов'язань сторін, через це його не можна вважати і реальним договором. Далі він підкреслює, що єдине, чому таке дарування є договором, – це необхідність отримання згоди обдаровуваного на передачу йому дару. Таким чином, автор аргументує важливість узгодженого волевиявлення сторін як фактора, що дає змогу встановити брак чи наявність договору як такого [2, с. 338, 339].

Після дослідження договірної й недоговірної концепцій дарування можна стверджувати, що дарування в будь-якому випадку є цивільним договором і саме домовленість сторін є тим чинником, який свідчить про обґрунтованість концепції договірної.

Список літератури: 1. Бартошек М. Римское право: (Понятия, термины, определения): моногр. / М. Бартошек: пер. с чешск. – М.: Юрид. лит., 1989. – 448 с. 2. Брагинский М. И. Договорное право: кн. вторая: Договоры о передаче имущества: моногр. / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М.: Статут, 2004. – 800 с. 3. Гражданское право: учебник. – [В 3-х т. – Т. 2.] – [4-е изд., перераб. и доп.] / Е. Ю. Валявина, И. В. Елесеев и др.; отв. ред. А. П. Сергеев, Ю. К. Толстой. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. – 848 с. 4. Мейер Д. И. Русское гражданское право: учебник. – [В 2-х ч.; испр. и доп 9-е изд. – Ч. 1.] / Д. И. Мейер. – СПб: Тип. М. Меркушева, 1910. – 651 с. 5. Победоносцев К. П. Курс гражданского права. – [В 3-х ч. – Ч. 1:

Вотчинные права] / К. П. Победоносцев. – Спб.: Синод. тип., 1896. – 745 с. 6. Хаскельберг Б. Л. Консенсуальные и реальные договоры в гражданском праве: моногр. / Б. Л. Хаскельберг, В. В. Ровный. – [Изд. 2-е., испр.]. – М.: Статут, 2004. – 124 с.

ИНСТИТУТ ДАРЕНИЯ: ДОГОВОРНАЯ И НЕДОГОВОРНАЯ КОНЦЕПЦИИ

Исаев А. Н.

В статье исследуются основные характеристики договорной и недоговорной концепций института дарения. Рассмотрены основания и критерии, по которым дарение определялось как договор или как односторонняя сделка. Сделан вывод о договорной природе дарения, что следует из существенных признаков этого института.

Ключевые слова: договорная и недоговорная концепции дарения, воля и волеизъявление в договоре дарения.

INSTITUTE OF DONATION: CONTRACTUAL AND NON-CONTRACTUAL CONCEPTS

Isaev A. N.

The article is dedicated to analysis of main characteristics of contractual and non-contractual concepts of the donation institute. The reasons and the criteria, on which the donation was characterized as a contract or a unilateral legal act, are considered. It is concluded that the contractual nature of the donation follows from the essential features of this institution.

Key words: contractual concept of the donation, non-contractual concept of the donation, the will and the declaration of will in the contract of donation.

Надійшла до редакції 07.12.2012 р.

УДК 349.23

І. А. Ветухова,
канд. юрид. наук, доцент
Національний університет
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»,
м. Харків

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НЕТИПОВИХ ВИДІВ ЗАЙНЯТОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ЗА СУЧАСНИХ УМОВ

У статті аналізуються нетипові види зайнятості працівників, зокрема, робота дистанційна, надомна, її гнучкий графік. Розглядається необхідність застосування нетипових видів зайнятості з точки зору залучення більшої чисельності працівників за сучасних умов ринкових відносин.

Ключові слова: нетипові види зайнятості, дистанційна робота, надомна робота, гнучкий режим робочого часу.

З розвитком науки і техніки з'явилися нові види трудової діяльності, зокрема, робота за межами території підприємства, установи чи організації. Подаль-

ший розвиток отримали також нетипові форми зайнятості: робота надомна, дистанційна, з гнучким режимом робочого часу, з частковою зайнятістю та ін. (Вва-